

МИСЛИВСЬКЕ ГОСПОДАРСТВО ЯК НАПРЯМ РОЗВИТКУ МІСЦЕВИХ ПРОМИСЛІВ

Окреслено сучасну структуру та динаміку розвитку мисливського господарства Житомирщини як одну із провідних ланок місцевих промислів. Розглянуто кількісні показники чисельності основних видів мисливських тварин, зростання коштів на охорону і відтворення мисливської та іхтіофауни регіону. Проаналізовано обсяги доходів від всіх видів діяльності та підвищення продуктивності роботи лісового й мисливського господарств. Висвітлено структуру обсягів збору та надходжень за використання лісових ресурсів місцевого значення. Запропоновані конкретні методи вдосконалення ведення мисливського господарства та місцевих промислів у Житомирській області. Розглянуто можливості та перспективи реструктуризації вітчизняного мисливського господарства за допомогою вольєрного розведення.

Постановка проблеми

Наразі в економіці природокористування актуального значення набуває вирішення проблеми раціонального використання, охорони та відтворення природних ресурсів й лісових ресурсів місцевого значення, а також мисливської та іхтіофауни. Водночас, в Україні спостерігається негативна тенденція до виснаження ресурсів мисливського господарства, що, безперечно, гальмує його розвиток та призводить до деградації галузі загалом. Право ведення мисливського господарства із загальною площею угідь 46,4 млн, га надано 1057 господарствам країни. Серед основних користувачів мисливських угідь – підприємства, підпорядковані Українському товариству мисливців та рибалок, які використовують 68,7 % площі мисливських угідь, Держлісагентству України – 11,4 %, Товариству військових мисливців і рибалок Збройних сил України – 1,5 %, інші користувачі – 18,4 % [1; 2, с. 13–14; 3; 4].

Аналіз останніх досліджень

Дослідженню науково-теоретичних та практичних розробок даної проблематики, яка пов'язана із пріоритетними напрямками трансформації використання природоохоронного потенціалу, розглядається у наукових працях Є. І. Ходаківського, О. І. Фурдичка, Н. В. Зіновчук, В. К. Данилка, М. А. Хвесика, В. С. Бондаря, С. А. Генсірука, Я. В. Коваля, П. І. Лакиди, В. І. Парпана, Б. М. Данилишина, І. М. Синякевича, С. І. Дорогунцова, В. С. Міщенко та інших вітчизняних учених-економістів. Але в їхніх працях аналізуються або окремі аспекти функціонування галузі мисливського господарства та місцевих

© А. В. Яворська

*Науковий керівник – д. е. н., професор, заслужений діяч науки і техніки України
Є. І. Ходаківський

промислів, або їх діяльність на певних етапах економічного розвитку, причому, недостатня увага звертається на особливості і напрями їх розвитку в умовах ринкової економіки. Таким чином, наукове забезпечення вирішення проблем природокористування вимагає подальшого дослідження важливих завдань галузевого характеру як: розробку дієвих заходів щодо збереження мисливських угідь та риборозплідних водойм, поліпшення їх використання, реформування принципів мисливської політики, переходу галузі мисливського господарства на засади сталого розвитку, використання європейського досвіду, а також впорядкування заготівлі та реалізації лісових ягід, грибів, лікарських рослин.

Об'єкт та методика дослідження

Об'єктом дослідження є процес розвитку сфери лісового та мисливського господарств як однієї зі складових місцевих промислів України і, зокрема, Житомирської області, а також виявлення позитивних і негативних тенденцій та обґрунтування перспектив розширення діяльності мисливського господарства. У процесі написання статті використано такі наукові методи: статистико-економічні – при аналізі динаміки та структури чисельності мисливських тварин, а також структурі грошових надходжень збору за використання лісових ресурсів місцевого значення; метод динамічного ряду при оцінці господарської діяльності галузі мисливства; графічний метод при здійсненні аналізу сучасного стану місцевих промислів, обробки й узагальнення даних та їх відображення у таблицях і рисунках.

Результати досліджень

Мисливські угіддя України нерівнозначні, найпродуктивнішими серед них є лісові, вони становлять – 8,4 млн га, і є менш продуктивні – це польові (34 млн га) та водно-болотні (1,9 млн га). На сьогоднішній день у Житомирській області площа наданих у користування мисливських угідь, у тому числі охоплених мисливським упорядкуванням, складає 1043,8 тис. га, польові – 631,0 тис. га, лісові – 433,6 тис. га та водно-болотні – 61,3 тис.га. Центральною фігурою у мисливській справі виступає єгер або старший єгер, котрий є господарем у закріпленому обході. У середньому по Житомирській області один єгер обслуговує 181,0 тис. га, а по Україні на одного штатного єгеря УТМР припадає 9,9 тис. га, Держлісагентства – 6,9 тис. га, ТВМР ЗС України – 7,5 тис. га, інші – 5,8 тис. га.

У 2012 р. у мисливських угіддях України чисельність копитних мисливських тварин зменшилася, порівнянно з 2011 р., на 4,1 тис. гол. і становила 244,7 тис. гол. Чисельність дрібної дичини зростає повільно через надмірну кількість лисиць в угіддях. А саме: 79,3 тис. голів, або 1,7 гол./тис. га угідь, коли, згідно з ветеринарно-санітарними вимогами, щільність лисиці не повинна перевищувати 1гол./тис. га угідь. У 20 областях України щільність лисиці більша за встановлену норму. Так, наприклад, за статистичними даними, найбільша щільність лисиці у таких областях: Закарпатській – 7,7 гол./тис. га, Тернопільській – 3,2 гол./тис. га, Хмельницькій – 2,9 гол./тис. га мисливських

угідь. Це при тому, що за 2012 р. добуто 81,3 тис. лисиць, а в 2011 р. – 83,8 тис. Щодо вовка, чисельність у 2012 р. становила 2,6 тис. голів. Порівняно з 2011 р. його чисельність збільшилася, зокрема, у Запорізькій обл. – на 82 гол., Донецькій обл. – на 41 гол., Житомирській обл. – на 21 гол. За 2012 р. добуто 1507 вовків, аналогічна цифра була і у 2011 р. [13, с. 24–27].

Таблиця 1. Динаміка та структура популяції мисливських тварин у Житомирській області

Види	Чисельність, од.					Структура, %				
	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.
Копитні	5269	5484	3109	3121	3256	1,5	1,7	1,1	1,2	1,4
Хутрові	64806	61465	49325	46566	42427	18,8	18,8	18,0	17,8	17,5
Пернаті	275363	259811	221400	211811	197009	79,8	79,5	80,9	81,0	81,1
Всього	345438	326760	273834	261498	242692	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Джерело: розраховано автором на основі адміністративних даних обласної організації Українського товариства мисливців та рибалок.

Враховуючи опрацьовані статистичні показники динаміки та структури популяції мисливської фауни, слід сказати, що, порівняно з 2011 р., чисельність копитних тварин зросла на 4,3 %, хутрових звірів зменшилася на 8,9 % і пернатої дичини зменшилась майже на 7 %. Впродовж 2012 р. добуто 86 голів копитних тварин, 8388 голів хутрових звірів та 37567 голів пернатої дичини. У свою чергу, допустимий норматив добування для копитних тварин становить до 10 %, хутрових звірів – до 50 %, пернатої дичини – до 50 % [5, 6, 7]. Аналіз динаміки чисельності мисливських тварин показує, що переважна більшість мисливських господарств формально підходять до проведення обліків мисливських тварин, показуючи з року в рік одні й ті ж самі числа.

Економічні аспекти розвитку передбачають дослідження основних економічних показників стану мисливського господарства. Для більш детального аналізу офіційної статистичної інформації щодо господарської діяльності обласної організації УТМР, зокрема загальних витрат та надходження на ведення мисливського господарства, враховуючи проведені розрахунки динамічного ряду за ланцюговою та базисною схемами можна помітити, що середній абсолютний приріст витрат у період з 2010 по 2012 рр. складає у середньому 471,871 тис. грн. У той же час, загальні витрати на ведення мисливського господарства за цей час у середньому складають 827,769 тис. грн, за рік. У результаті проведеного дослідження слід підкреслити, що витрати в середньому щорічно зростають на 19 %. Загальна сума грошових надходжень на ведення мисливського господарства, за 2010–2012 рр. становить 9096,873 тис. грн. Стосовно надходжень на ведення мисливського господарства слід підкреслити, що у середньому надходження складають 1421, 187 тис. грн, і щорічно зростають на 24 %.

Основні доходи мисливського господарства – це проведення полювань та цільові ліцензії на диких кабанів і кіз, цільові ліцензії на рибу та цільові природоохоронні [9, с. 14–16; 10, с. 196–199]. В Україні найпрестижнішим є ліцензоване полювання на копитних мисливських тварин, котрі є досить бажаним здобутком для мисливця (кабан, козуля, олень благородний), а особливо їх трофеї. Проведений аналіз довів, що не всі мисливські господарства використовують свій потенціал і можливість заробити кошти для розвитку галузі. При затвердженому ліміті добування копитних тварин на 2012 р. 19386 гол. фактично добуто 13031 гол., що становить 67,2 % (у 2011 р.– 69,9 %). У 2012 р. використання ліміту добування оленя європейського склало 48,4 % (у 2011 р. – 55,1 %), кабана 62,5 % (63,9 %), козулі 74,1 % (78,7 %) [8, 13 с. 24–27].

Отже, проаналізувавши дані за грошовими надходженнями та визначивши відносні величини динаміки й структури, можна зробити висновок, що у цілому розвиток продуктивності економічної діяльності мисливського господарства, переважно, залежить від самофінансування та самоокупності. Головним із пріоритетних напрямів розвитку галузі мисливства має стати перехід від командно-адміністративної до ринкової економіки. Сутність факторів такого переходу, насамперед, полягає у реформуванні відносин власності, створенні умов для зростання кількості господарюючих суб'єктів, захисті конкурентного середовища, подоланні державної та недержавної монополії, формуванні ринкової інфраструктури тощо. Основні складові джерел грошових надходжень на ведення мисливського господарства Житомирщини за 2012 р. відображені на діаграмі (рис. 1).

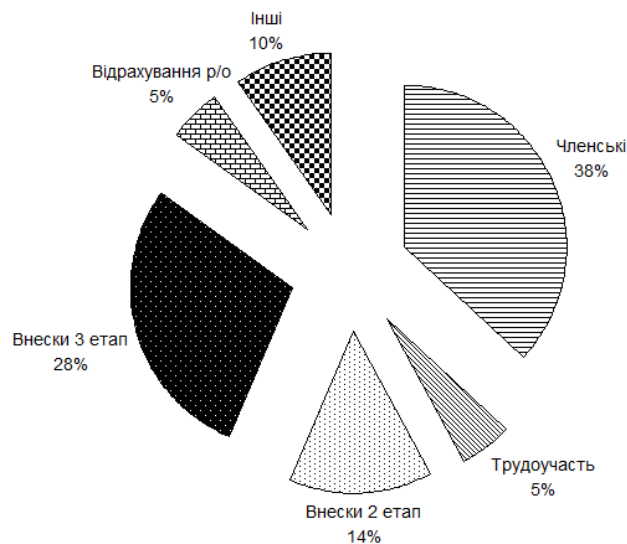

Рис. 1. Структура основних складових грошових надходжень у 2012 р.

Джерело: розраховано автором на основі адміністративних даних обласної організації Українського товариства мисливців та рибалок.

Грошові надходження у вигляді внесків членів товариства складаються з трьох етапів. Перший етап основний, його сплачують одноразово кожен рік всі члени товариства незалежно від того, чи будуть вони брати участь у полюванні. Цей внесок засвідчує приналежність особи до багаточисельного складу мисливців і залишає право відвідування засідань районних та обласної рад товариства. Другим та третім етапами сплати внесків є вже, безпосередньо, відкриття полювання на дику птицю та хутрового звіра, а також відрахування членських внесків районних організацій до обласної організації УТМР та трудоучасть. У даному випадку під трудоучастю слід розуміти оплату за виконання певної господарської діяльності, наприклад, заготівлі сіна та кормів. Тут, насамперед, йдеться про участь мисливців у біотехнічній роботі товариства. Наприклад, якщо мисливець не має такої можливості брати участь у заготівлі кормів, він повинен сплатити певну суму коштів додатково до щорічного внеску [15, с. 412–413].

У цілому ведення мисливського господарства справа малоприбуткова, окупність галузі у середньому по Україні становить 49,1 %. Витрати на ведення мисливського господарства України у 2012 р. зросли, порівняно з 2011 р. на 10 млн грн і становлять 224 млн грн, а надходження зросли на 3 млн грн і досягли 110 млн грн. Зокрема, вагомим показником вкладання коштів у мисливське господарство є кількість залучених інвестицій на 1 тис. га на рік. Наприклад, у приватних мисливських господарствах ця цифра становить 8284 грн, у господарствах системи Держлісагентства – 8188 грн, а господарствах УТМР – лише 3169 грн.

Як відомо, місцеві промисли відіграють досить суттєву роль у формуванні економічної структури доходів та зайнятості населення. Окреме місце у системі місцевих промислів займає збір та заготівля другорядних лісових матеріалів, а саме: лісових ягід, грибів та лікарської сировини. Іншими словами, оцінюючи багатства лісу, можна впевнено сказати, що ми ходимо по золоті. І ці багатства потрібно використати сповна. Адже, на сьогоднішній день для багатьох сільських родин сезонний збір дарів лісу є досить суттєвим джерелом доходів. Важливим кроком до вдосконалення економічної системи місцевих промислів стосовно продукування дарів лісу повинно стати створення державних приймальних пунктів та консервних цехів місцевих лісових господарств, які б підпорядковувалися обласним управлінням лісового та мисливського господарства [12, с.18]. Збір, заготівля (у тому числі закупівля у населення) з метою подальшого продажу дикорослих плодів, ягід, горіхів, грибів, лікарсько-технічної сировини тощо або продуктів їх переробки у порядку спеціального використання проводиться на основі лімітів, затверджених органом виконавчої

влади, та дозволів (лісових квитків), виданих постійними лісокористувачами або власниками лісів області [14]. Стосовно лісогосподарських підприємств області, то найбільші показники обсягу збору та заготівлі, зокрема ягід чорниці, були зібрані в Олевському ЛГ (1200 т), Білокоровицькому ЛГ (450 т), Городницькому ЛГ та Ємільчинському ЛГ (відповідно, 327,5 т та 353,2 т). Загалом за спеціальне використання лісових ресурсів місцевого значення по підприємствах Житомирського ОУЛМГ за 2012 р. надходження у місцевий бюджет склали 981,5 тис. грн.

Таблиця 2. Структура надходжень збору за використання лісових ресурсів місцевого значення у 2012 р.

Найменування сировини	Обсяг, т	Надходження, тис. грн	Структура, %
1	2	3	4
Чорниці, ягоди	2769,6	775,5	79,0
Брусниця, ягоди	140,0	42,0	4,3
Журавлина, ягоди	100,0	29,4	3,0
Ожина, ягоди	200,0	14,0	1,4
Аронія, ягоди	60,0	8,4	0,9

Закінчення таблиці 2

1	2	3	4
Лисички, гриби	120,0	33,6	3,4
Білі гриби	74,6	22,4	2,3
Лікарська сировина	165,2	56,2	5,7
Всього	3629,4	981,5	100,0

Джерело: розраховано автором на основі адміністративних даних Житомирського обласного управління лісового і мисливського господарств.

Таким чином, провівши розрахунок аналітичних показників динамічного ряду, можна зробити висновок, що обсяг надходжень збору за використання лісових ресурсів місцевого значення у період з 2008 по 2012 рр. у середньому склав 239,125 тис. грн за рік. Коефіцієнт структурних зрушень абсолютного приросту становить 15,46 % [11, с. 101–111].

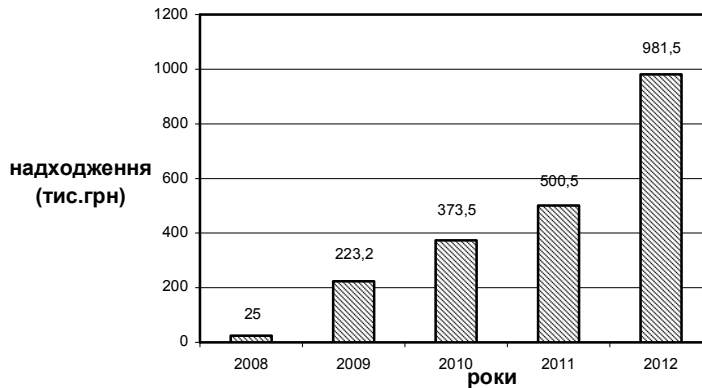

Рис. 2. Обсяг надходжень збору за використання лісових ресурсів місцевого значення

Джерело: побудовано автором на основі адміністративних даних Житомирського обласного управління лісового і мисливського господарств.

Доцільним заходом з відтворення мисливської фауни є охорона і контроль угідь від браконьєрів, суворе дотримання місячника тиші природи, а також ефективний розвиток напряму вольєрного розведення копитних тварин. Крім того, це дає можливість на порівняно невеликій площі одержати максимальний економічний ефект. Передусім, це характеризує ефективність діяльності ведення мисливського господарства та отримання позитивних результатів у натуральному чи вартісному виразі або прибуток. Адже, при правильному впорядкуванні та організації на вольєрне розведення копитних тварин, не будуть мати вплив браконьєри та хижакі, які у природних умовах дуже лімітують чисельність їхніх популяцій, тим самим зводять нанівець зусилля та роботу працівників мисливського господарства. Про перспективність цього напряму свідчить і той факт, що на сьогодні у країнах Європи на площі близько 50 тис. га у вольєрах щорічно вирощується понад 700 тис. гол. копитних тварин. Наразі в Україні створено 1986 вольєрних господарств загальною площею 6 тис. га, де утримується 2,2 тис. гол. копитних тварин. Згодом такі вольєрні господарства мають стати центрами з розведення і розселення диких копитних тварин по всій Україні. А це, у свою чергу, дасть змогу для ефективного та інтенсивного розведення таких видів мисливських копитних тварин, як муфлону, дикого кабана, косулі та оленя європейського і плямистого.

Висновки і перспективи подальших досліджень

Отже, існуюча система організації та ведення мисливського господарства в Україні і, зокрема, Житомирській області частково відповідає вимогам ринкової економіки, а тому дає змогу об'єктивно стверджувати про необхідність його реформування. Основні принципи такого переходу галузі від командно-

адміністративної до ринкової системи економіки повинні бути спрямовані на збереження біорізноманіття, підтримку продуктивності мисливських угідь, державну фінансову та правову підтримку розвитку мисливського господарства. Що стосується приймальних пунктів заготівлі та переробки сировини побічного лісокористування, то створення та виготовлення такими консервними цехами натуральних соків, настоянок, трав'яних чаїв, виробів із ягід чорниці, журавлини, ожини та іншої плодово-овочевої продукції повинно стати перепусткою до вітчизняного ринку. У цілому такі системні підходи зумовлять поступовий і ефективний перехід галузі на сталий екологічно збалансований розвиток.

Перспективним напрямом подальших досліджень розвитку місцевих промислів і, зокрема, мисливського господарства Житомирщини повинні стати державні програми розвитку та реформування мисливського господарства на засадах ринкової економіки й економічного стимулювання підвищення продуктивності мисливських угідь. Слід додати, що важливими етапами реформування мисливства мають стати стримування деградації мисливських угідь і мисливської фауни за рахунок економічних санкцій, розробка та впровадження єдиної телекомунікаційної системи обліку добутої дичини, екологізація інструментів мисливської політики, а також розвиток відповідної інфраструктури європейського рівня для підтримки місцевих промислів та мисливського туризму.

Література

1. Лісовий кодекс України [Електронний документ]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3852-12>
2. Данилко В. К. Статистика мисливського господарства: стан і перспективи розвитку / В. К. Данилко // Науковий вісник ДАСОА. – 2006. – № 1. – С. 13–18.
3. Постанова Кабінету Міністрів України “Про Державну програму “Ліси України” [Електронний документ]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/581-2002-п>
4. Данилишин Б. М. Природно-ресурсний потенціал сталого розвитку України // Б. М. Данилишин, С. І. Дорогунцов, В. С. Міщенко, Я. В. Коваль // – К.: РВПС України. – 1999. – 716 с.
5. Дані про чисельність мисливських тварин Державного комітету статистики [Електронний документ]. – Режим доступу: <http://ukrstat.gov.ua>
6. "Про тваринний світ" Закон України [Електронний документ]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2894-14>
7. Указ Президента України "Про невідкладні заходи у сфері збереження, відтворення та раціонального використання мисливських тварин" [Електронний документ]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/837/2005>
8. "Про мисливське господарство та полювання" Закон України [Електронний документ]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1478-14>

9. *Косенко О. М.* Фауна – живе багатство Житомирщини / *О. М. Косенко, М. Г. Вергун* // – Ж.: 2001. – 143 с.
10. *Карпов В. І.* Еколого-економічні проблеми довкілля Житомирщини / *В. І. Карпов, С. П. Сіренький, В. К. Данилко* // – Ж.: 2001. – 320 с.
11. *Головач А. В.* Статистика / *А. В. Головач, А. М. Єріна, О. В. Козирев* // – К.: "Вища школа" 1993. – С. 101–111.
12. *Чурило О.* З лісу – до столу / *О. Чурило* // Лісовий і мисливський журнал. – 2009. – № 4. – с.18.
13. *Новіков Р.* Про стан ведення мисливського господарства користувачами мисливських угідь України / *Р. Новіков* // Лісовий і мисливський журнал. – 2013. – № 3. – С. 24–27.
14. Рішення Житомирської обласної ради від 17.05.2011, № 210 [Електронний документ]. – Режим доступу: [http://www.oblrada.zhitomir.ua/index.php /ofitsijni-dokumenti/normativni-dokumenti/rishennya-oblasnoji-radi/2598-pro-normativi-zboru-za-spetsialne-vikoristannja-lisovih-resursiv-mistsevogo-znachennja78.html](http://www.oblrada.zhitomir.ua/index.php/ofitsijni-dokumenti/normativni-dokumenti/rishennya-oblasnoji-radi/2598-pro-normativi-zboru-za-spetsialne-vikoristannja-lisovih-resursiv-mistsevogo-znachennja78.html)
15. *Яворська А. В.* Економіко-статистичні аспекти ведення мисливського господарства у Житомирській області / *А. В. Яворська* // Зб. наук. праць «Економічний аналіз». – 2013. – Том 13. – С. 409–414.
-